

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Tematyka ochrony zbiorów bibliotecznych w czasopiśmiennictwie światowym na podstawie bazy BABIN za lata 1990-2010

Author: Beata Żołędowska-Król

Citation style: Żołędowska-Król Beata. (2015). Tematyka ochrony zbiorów bibliotecznych w czasopiśmiennictwie światowym na podstawie bazy BABIN za lata 1990-2010. W: A. Tokarska (red.), "Z życia książki : ochrona i konserwacja zbiorów bibliotecznych oraz konteksty : prace dedykowane profesorowi Leonardowi Ogiermanowi" (S. 156-177). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Beata Żołędowska-Król

Tematyka ochrony zbiorów bibliotecznych w czasopiśmiennictwie światowym na podstawie bazy BABIN za lata 1990—2010

Ochrona zbiorów bibliotecznych jest jednym z podstawowych zadań biblioteki i ludzi w niej pracujących. Jak zauważyła Ewa Stachowska-Musiał, ochrona materiałów, utożsamiana kiedyś z profilaktyką, zyskała w dzisiejszych czasach o wiele większe znaczenie¹. Obejmuje, obok działań profilaktycznych zapobiegających różnorodnym szkodom, wszelkie działania likwidujące szkody, które już powstały, oraz wszelkie działania zabezpieczające treść zbiorów. Zatem ochrona zbiorów jest zespołem różnorodnych i złożonych działań, zmierzających do zapewnienia im bezpieczeństwa i dobrego stanu zachowania.

Założeniem artykułu jest przegląd literatury przedmiotu dotyczącej teoretycznych i praktycznych zagadnień związanych z ochroną zbiorów bibliotecznych. W tym celu omówiono artykuły zaprezentowane na łamach „Bibliografii Analitycznej Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Piśmiennictwo zagraniczne” (BABIN) w latach 1990—2010. Baza rejestruje analizy dokumentacyjne artykułów z czasopism zagranicznych uznanych za najważniejsze i najbardziej reprezentatywne dla bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Stanowi zatem istotne narzędzie do poznania aktualnych tendencji, metod i doświadczeń we współczesnym bibliotekarstwie światowym, również w zakresie ochrony dokumentów. W bazie wyodrębniono 100 artykułów dotyczących tej tematyki oraz podzielono je na kilka następujących zagadnień:

- prace teoretyczne (17),
- metody konserwacji zbiorów bibliotecznych (26),
- kradzieże w bibliotekach (24),
- katastrofy w bibliotekach i likwidowanie skutków katastrof (15),

¹ E. Stachowska-Musiał: *Polityka ochrony zbiorów bibliotecznych we współczesnym świecie*. W: *Ochrona i konserwacja zbiorów bibliotecznych. Materiały z ogólnopolskiej konferencji*. Warszawa 15—17 października 1997 r. Warszawa 1998, s. 22.

- czynniki niszczące materiały w zbiorach bibliotecznych (10),
- programy konwersji zbiorów (8).

Prace o charakterze **teoretycznym** obejmują grupę 17 artykułów. Autorzy przedstawiają w nich relacje z sympozjów i konferencji, planowane programy i projekty badawcze z zakresu ochrony zbiorów, inicjatywy edukacyjne. Zbiór ten otwierają artykuły Karla G. Schmude² i M. Andrei Giovanniniego³ podejmujące tematykę polityki konserwacji i renowacji dokumentów. Za najpilniejsze cele bibliotek w tym temacie uznano upowszechnienie świadomości, że zbiory bibliotek powinny być zachowane dla przyszłych pokoleń oraz że konserwacja stanowi formę ponownego zakupu dokumentu. Według K.G. Schmude podstawą działań konserwatorskich w każdej instytucji powinna być dokładnie określona analiza stanu zachowania zbiorów. Autor wyróżnił przy tym cztery poziomy konserwacji: od obowiązkowej, w przypadku dzieł szczególnie cennych dla kultury narodowej, do całkowitego pominięcia. Podobną tematykę podjęła Miriam Foot⁴, omawiając najczęściej wykorzystywane w bibliotekach metody konserwacji i zabezpieczenia zbiorów bibliotecznych, jak mikrofilmowanie, digitalizacja oraz odkwaszanie papieru. Z kolei Lois O. Price⁵ wskazała na problem ograniczonych środków, jakimi biblioteki dysponują na utrzymanie i konserwację materiałów. Zaproponowała podejmowanie działań w trzech obszarach: konserwacji, oceny zbiorów oraz przyjęcia odpowiedniej strategii postępowania w zależności od tej oceny. Kolejne dwa artykuły, zarejestrowane w bazie w 1998 roku, również przedstawiają problematykę konserwacji dokumentów. W jednym z nich Michéle V. Cloonan omawia najważniejsze problemy i trudności zabezpieczenia oraz ochrony zbiorów, takie jak: brak współpracy bibliotek, niedostateczne kształcenie i upowszechnianie informacji z zakresu ochrony zbiorów oraz brak funduszy⁶. Z kolei tekst autorstwa Jana Lyalla przedstawia narodowe programy zabezpieczenia materiałów bibliotecznych i dziedzictwa kulturowego⁷. Jako przykład podaje inicjatywę Biblioteki Kongresu w sprawie odkwaszania i mikrofilmowania dużych bibliotek oraz działalność Narodowego Biura Zabezpieczeń Zasobów przy Bibliotece Narodowej Australii w celu ograniczenia strat w księgozbiorach.

² K.G. Schmude: *The politics and management of preservation planning*. „IFLA Journal” 1990, Vol. 16, nr 3, s. 332—335.

³ M.A. Giovannini: *Towards a policy for preservation and restoration, some conceptual tools*. „Restaurator” 1992, Vol. 13, nr 4, s. 162—186.

⁴ M. Foot: *Aspects of mass conservation*. „IFLA Journal” 1994, Vol. 20, nr 3, s. 321—330.

⁵ L.O. Price: *The preservation of ephemera*. „Popular Culture in Libraries” 1997, Vol. 4, nr 2, s. 35—46.

⁶ M.V. Cloonan: *Preservation without borders*. „Libri” 1997, Vol. 47, nr 3, s. 180—186.

⁷ J. Lyall: *National preservation programmes, “such stuff as dreams are made on”*. „IFLA Journal” 1998, Vol. 24, nr 1, s. 42—47.

Przegląd definicji dotyczących przechowywania i konserwacji zbiorów zaprezentowany został w tekście Gézy Poprądy'ego⁸. Omówił on techniki ratowania pozycji zagrożonych zniszczeniem, dzieląc je na ekstensywne, wymagające dużego nakładu pracy wysoko kwalifikowanej kadry dla ratowania niewielkiej liczby szczególnie cennych dokumentów, oraz intensywne, małym nakładem siły roboczej stwarzające warunki dla ogólnej poprawy stanu zachowania zasobów. Do metod intensywnych zaliczył: utrzymywanie optymalnych warunków przechowywania zbiorów i zapobieganie przypadkom losowym; mikrofilmowanie, faksymilowanie i zapis komputerowy treści oryginałów; opracowanie metod kopiowania nieuszkodzających oryginałów; rozwój technik masowej konserwacji; właściwą organizację pracy; wykorzystanie wyników badawczych do ustalenia norm postępowania z materiałami bibliotecznymi; przekonanie instytucji macierzystych, personelu i użytkowników o ważności problematyki konserwacji oraz konieczności ponoszenia niezbędnych kosztów i ewentualnych niewygód.

Kolejny tekst przynosi zalecenia Konferencji Ministrów Wyznań Religijnych w Niemczech w sprawie zachowania zbiorów bibliotecznych zagrożonych rozpadem papieru⁹. Wśród postulatów mających sprzyjać zachowaniu zasobów jako najważniejszy wskazano mikrofilmowanie oraz odkwaszanie papieru. Według założeń Niemiecki Instytut Biblioteczny będzie też dążyć w przyszłości do wydawania publikacji na bezkwasowym papierze.

W analizowanym przedziale czasu (1990—2010) pojawiły się także teksty przedstawiające sprawozdania ze spotkań i konferencji bibliotekarzy. W 1998 roku ukazała się relacja z rozmów przedstawicieli bibliotek moskiewskich z reprezentantami komercyjnej Szkoły Restauracji Książki Raritety¹⁰. Wynikiem dyskusji była propozycja utworzenia międzybibliotecznej komisji złożonej ze specjalistów różnych dziedzin (znawców starodruków, artystów, humanistów, konserwatorów, wydawców, przedstawicieli działów gromadzenia itp.), która służyłaby bibliotekarzom pomocą w typowaniu książek do konserwacji i odnawiania oraz w wyborze optymalnych metod restauracji. Dwa lata później na łamach czasopisma „Bulletin des Bibliothèques de France” omówiono program międzynarodowego sympozjum zorganizowanego przez IFLA w Bibliotece Narodowej Francji¹¹. Jego głównym założeniem było wskazanie na katastrofalny poziom zabezpieczenia zbiorów krajów rozwijających się, zwłaszcza Afryki, Azji, krajów byłego ZSRR. Zaproponowano, aby IFLA

⁸ G. Poprądy: *A kelet- és nyugat-európai könyvtári allományvédelem helyzete*. „Könyvtári Figyelo” 1991, Vol. 37, nr 4, s. 602—607.

⁹ *Empfehlungen der Kultusministerkonferenz zur Erhaltung der vom Papierzerfall bedrohten Bibliotheksbestände*. „Bibliotheksdienst” 1994, Jg. 28, H. 4, s. 479—493.

¹⁰ S. Jaroslavceva: *Skol'ko stoit restavracija?* „Biblioteka” 1998, nr 9, s. 59—62.

¹¹ J.P. Brèthes: *Gérer la conservation des périodiques et de la presse*. „Bulletin des Bibliothèques de France” 2000, T. 45, nr 6, s. 83—87.

zaangażowała się w akcję ochrony i konserwacji dokumentów należących do afrykańskiego dziedzictwa kulturalnego. W tym samym roku przedstawiono problemy poruszane w trakcie seminarium zorganizowanego przez francuskie stowarzyszenie Ile de Science. Punktem wyjścia obrad było założenie, że trzeba jak najszybciej znaleźć rozwiązania, które umożliwią ochronę i konserwację dokumentów elektronicznych na różnych nośnikach¹². Kolejny tekst zawiera materiały seminarium rosyjsko-francuskiego¹³. W poszczególnych referatach omówiona została działalność Biblioteki Narodowej w Paryżu w zakresie zachowania zbiorów, ze szczególnym uwzględnieniem odkwaszania, restauracji dokumentów i mikrofilmowania.

Postulat opracowania Programu Narodowego Zachowania Zbiorów Bibliotecznych w Rosji zaprezentowano w artykule Nadezhdy A. Ščerbačevej z 2000 roku¹⁴. Inicjatorem programu obejmującego sieć biblioteczną całego kraju jest Ministerstwo Kultury Federacji Rosyjskiej, a do jego zadań należy konserwacja zbiorów, przechowywanie mało wykorzystywanych dokumentów i stworzenie specjalnego funduszu umożliwiającego właściwe przechowywanie i konserwację zbiorów, ochronę zabytków piśmiennictwa, bezpieczeństwo bibliotek i dokumentów, ewidencję zbiorów oraz przygotowanie kadr. Tematykę zachowania i konserwacji zbiorów w wymiarze krajowym i międzynarodowym przedstawiono w artykule Johna Feathera¹⁵. Wskazano na organizacje pełniące rolę doradcy i koordynatora programów zachowania zbiorów, m.in. National Preservation Office w Wielkiej Brytanii, Istituto Centrale per la Patologia del Libro we Włoszech czy National Preservation Program Office w USA. Omówiono też działalność organizacji Preservation and Conservation Core Programme (PAC) powołanej w 1984 roku z inicjatywy IFLA.

W grupie tekstów teoretycznych znajduje się też artykuł prezentujący program studiów II stopnia: Ochrona materiałów i obiektów dziedzictwa kulturowego¹⁶. Studia są efektem programu badawczo-rozwojowego Ratowanie, Stabilizacja i Konserwacja Tradycyjnych Nośników Informacji w Republice Słowackiej — Książka, koordynowanego przez Wydział Technologii Chemii i Żywności Politechniki w Bratysławie.

¹² B. Ferchaud: *La bibliothèque numérique, mémoire des sciences*. „Documentaliste” 2001, Vol. 38, nr 1, s. 49—51.

¹³ *Nacional'naja Biblioteka v Pariže na sovremennom etape*. „Bibliotekovedenie i Bibliografija za Rubezom” 1990, sb. 124, s. 79—98.

¹⁴ N.A. Ščerbačeva: *Nacional'naja programma sochranenija bibliotečnych fondov Rosijskoj Federacii, o zasedanii Kollegii Ministerstva Kul'tury RF*. „Bibliotekovedenie” 2000, nr 4, s. 21—25.

¹⁵ J. Feather: *National and international policies for preservation*. „International Library Review” 1990, Vol. 22, nr 4, s. 315—327.

¹⁶ D. Bakoš, S. Katuščák: *Nový študijný program STU, ochrana materiálov a objektov dedičstva, 1 etapa rozvoja V`Š európskeho Vzdelávania conservation science na Slovensku*. „Knižnica” 2008, R. 9, č. 6/7, s. 14—15.

W dwóch artykułach dokonano przeglądu piśmiennictwa związanego z konserwacją i zachowaniem zbiorów. Pierwszy tekst zawiera bibliografię adnotowaną za lata 1985—1995, odnoszącą się do tematyki konserwacji i zabezpieczenia zbiorów, klęsk żywiołowych i katastrof¹⁷. W drugim omówiono literaturę przedstawiającą teorie, hipotezy, planowane i realizowane programy, konkretne przedsięwzięcia i ich wyniki, tendencje rozwojowe oraz normy¹⁸.

Najliczniejsza grupa artykułów wydzielonych w bazie poświęcona jest **metodom konserwacji** zbiorów bibliotecznych stosowanym w różnych krajach (zob. tab. 1).

Tabela 1

**Artykuły poświęcone metodom
konserwacji zbiorów bibliotecznych
w poszczególnych krajach,
zarejestrowane w bazie BABIN
w latach 1990—2010**

Kraj	Liczba artykułów
Francja	6
Stany Zjednoczone	5
Austria	3
Wielka Brytania	2
Słowacja	2
Niemcy	2
Rosja	1
Kanada	1
Czechy	1
Bułgaria	1
Norwegia	1
Białoruś	1
Razem	26

Dwa artykuły dotyczą Biblioteki Narodowej w Wiedniu¹⁹. W obu tekstach przedstawiono sprawozdania dotyczące praktycznych prac konserwatorskich

¹⁷ D. Kulczak, L. Lennertz: *A decade of disaster, a selected bibliography of disaster literature, 1985—1995*. „Library and Archival Security” 1999, Vol. 15, nr 1, s. 7—66.

¹⁸ J.A. Croft: *The preservation evolution, a review of preservation literature, 1999—2001*. „Library Resources Technical Services” 2003, Vol. 47, nr 2, s. 59—70.

¹⁹ M. Schack, M. Fackelmann: *Bericht über praktische Arbeiten am Institut für Restaurierung der Österreichischen Nationalbibliothek mit neuen und neu adaptierten Methoden*. „Biblos” 1992, Jg. 37, H. 1, s. 29—36; M. Šak: *Paradnyj zal Avstrijskoj nacional'noj biblioteki, ocenka povreždenij i mery, napravlennye na sochranenie kollekcij*. „Teorija i Praktika Sochranenija Pamjatnikov Kul'tury” 2003, vyp. 21, s. 87—91.

realizowanych w Instytucie Konserwacji Austriackiej Biblioteki Narodowej. Omówiono m.in. możliwości zastosowania dmuchawy piaskowej do czyszczenia globusów, malowideł na papierze, skórze i pergaminie oraz do konserwacji dokumentów posiadających stemple własnościowe. Z kolei w tekście zarejestrowanym w 1990 roku poruszono zagadnienia dotyczące produkcji papieru nieulegającego zakwaszeniu, wpływu użytkowania, a zwłaszcza kopiowania zbiorów na ich trwałość, oddziaływania warunków magazynowania na zbiory²⁰. Omówiono też metody odkwaszania i wzmacniania papieru w powiązaniu z realiami austriackimi.

Bibliotekom francuskim poświęcono 6 artykułów. Pierwszy omawia plany powołania przy Bibliotece Francji wzorcowej pracowni konserwacji²¹. Pracownia, oprócz specjalnej komory do dezynfekcji oraz instalacji do odkwaszania i wzmacniania papieru, będzie zaopatrzona w urządzenia do odkurzenia dokumentów oraz oczyszczania ich strumieniem sprężonego powietrza. Przedstawiono też działania podejmowane przez Centre de recherches sur la conservation documents graphiques (Centrum Badawcze Konserwacji Dokumentów Graficznych), założone w 1963 roku we Francji²². Trzy artykuły omawiają doświadczenia Biblioteki Narodowej w Paryżu. Tekst Else Delaunay przedstawia problemy związane z ochroną i renowacją zbiorów czasopism²³. Działania te polegają na systematycznym badaniu stanu czasopism, warunków atmosferycznych w magazynach, odkurzaniu oraz lokalizowaniu pasożytów bibliotecznych, a przede wszystkim na zastosowaniu różnych form kopiowania czasopism i ich przechowywania. Kolejne teksty prezentują zagadnienia związane z gromadzeniem, przechowywaniem i konserwacją kaset VHS²⁴ oraz kostiumów teatralnych w tejsze bibliotece²⁵. Omówienie planów konserwatorskich realizowanych wspólnie przez Bibliotekę Francji, Bibliotekę Narodową i przedsiębiorstwa przemysłowe przynosi artykuł Jeana-Paula Oddosa²⁶. Priorytetem w tych działaniach jest skuteczna ochrona zbiorów przez zachowanie odpowiedniej temperatury, wilgotności, regulację dostępu

²⁰ O. Wächter: *Die Erhaltung von Bibliotheksgut*. „Bibl. Forsch. Prax.” 1987, Jg. 11, nr 2, s. 167—177.

²¹ J.P. Oddos: *Politique de préservation et de restauration à la Bibliothèque de France*. „Bulletin des Bibliothèques de France” 1991, T. 36, nr 4, s. 317—323.

²² J.M. Arnoult: *Les orientations de la conservation en France à la fin du XXe siècle*. „Bulletin des Bibliothèques de France” 2000, T. 45, nr 4, s. 32—38.

²³ E. Delaunay: *The department of periodicals at National Library of France*. „International Library Review” 1989, Vol. 21, nr 1, s. 37—46.

²⁴ Ph. Jedrecy: *La vidéo patrimoniale à la Bibliothèque nationale de France, conservation de la collection*. „Bulletin des Bibliothèques de France” 2001, T. 46, nr 5, s. 54—60.

²⁵ N. Guibert, A. Sanjuan: *Preservation of stage costumes, the National Library of France stacks*. „Inter. Pres. News” 2007, nr 43, s. 4—7.

²⁶ J.P. Oddos: *Pour une économie de la conservation*. „Bulletin des Bibliothèques de France” 1993, T. 38, nr 6, s. 56—59.

światła i oczyszczanie powietrza. Zalecane jest również ograniczenie dostępu do pewnych rodzajów publikacji oraz oferowanie zamiast nich mikrofilmów, fotokopii i reprintów.

Pięć artykułów dotyczy działań konserwatorskich podejmowanych w bibliotekach amerykańskich. Abby Smith wskazuje na konieczność stałej kontroli warunków przechowywania, szkolenia użytkowników i personelu, ograniczenia dostępu do cennych pozycji, udostępniania kopii czasopism, stopniowego odkwaszania publikacji drukowanych na kwaśnym papierze, zapewnienia sprzętu i urządzeń do zabezpieczenia unikalnych pozycji²⁷. W kolejnym artykule omówiono kierunki działań Komisji ds. Konserwacji i Dostępności Zbiorów, działającej w Stanach Zjednoczonych od 1986 roku²⁸. Do zadań komisji należy: selektywna konserwacja dokumentów posiadających wartość historyczną bądź artystyczną, rozwój metod masowego odkwaszania papieru, przenoszenie zagrożonych obiektów na nośniki inne niż papier, zapewnienie łatwego i stałego dostępu do dokumentów zarówno w formach tradycyjnych, jak i na nośnikach elektronicznych. Inicjatywę Biblioteki Kongresu podjętą w celu zwiększenia bezpieczeństwa zbiorów omówiono w tekście Doris Hamburg²⁹. W 1997 roku opracowano Plan Bezpieczeństwa Zbiorów, a rok później powołano grupę roboczą odpowiedzialną za jego realizację — PHAW (Preservation Heritage Assets Working Group). Grupa ta opracowała minimalne obowiązkowe standardy bezpieczeństwa dla każdego typu dokumentu oraz procedury odnoszące się do każdego stadium procesu bibliotecznego i sytuacji, w jakiej znajduje się księgozbiór (opracowanie, przemieszczanie, przechowywanie, konserwacja, nagłe klęski i incydenty, udostępnianie, wystawy itp.). Następny tekst przynosi omówienie historii działu konserwacji i zachowania zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Stanu Iowa, jego zadań oraz problemów³⁰. Dział utworzono w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, a jest on odpowiedzialny m.in. za bezpieczeństwo zbiorów, warunki, w jakich są przechowywane, oraz szkolenia pracowników i użytkowników. Tematykę masowego odkwaszania podejmuje artykuł Roberty Pilette³¹. Autorka omawia kryteria doboru materiałów do odkwaszania w bibliotekach na terenie Stanów Zjedno-

²⁷ A. Smith: *Preservation in the digital age, what is to be done*. „American Libraries” 1999, Vol. 30, nr 3, s. 36—39.

²⁸ P. Battin: *Buchzerfall, Wie geht es weiter?: Strategien zur Bestandssicherung für die 90er Jahre*. „Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliografie” 1993, Jg. 40, H. 4, s. 343—353.

²⁹ D. Hamburg: *Safeguarding heritage asset, The Library of Congress planning framework for preservation*. „Journal of Library Administrator” 2003, Vol. 38, nr 1/2, s. 67—72.

³⁰ H.T. Seo, T. Zanish-Belcher: *Pitfalls, progress, and partnership, collaboration between special collections and preservation in academic libraries*. „Coll. Manag.” 2005, Vol. 30, nr 3, s. 3—19.

³¹ R. Pilette: *Mass deacidification, a preservation option for libraries*. „IFLA Journal” 2003, Vol. 30, nr 1, s. 31—36.

czonych. Zalicza do nich kryteria fizyczne: typowane pozycje mają pH równe 7 lub mniej, są w przeważającej części ze zwykłego, niebłyszczącego papieru, kartki są jeszcze elastyczne i nie kruszą się, blok tekstu jest zwarty. O doborze decydują również względy merytoryczne. Omówiono metody doboru do procesu odkwaszania, stosowane przez różne amerykańskie instytucje, proces przygotowywania wybranych egzemplarzy do zabiegu oraz pilotażowe projekty mające na celu określenie najtańszej strategii selekcji.

Bibliotekom angielskim poświęcono 2 teksty. Pierwszy omawia przedsięwzięcia dotyczące zabezpieczenia, konserwacji i ochrony zbiorów w nowym gmachu Biblioteki Brytyjskiej³². W drugim z kolei przedstawiono metody konserwacji perskich ilustrowanych rękopisów³³. Szczegółowo zaprezentowano proces konserwacji ilustracji z rękopisu *Shāhnāmeḥ*, Księgi Króli — irańskiego eposu z X wieku, stworzonego w latach 1654—1655, znajdującego się w dziale rzadkiej książki i zbiorów specjalnych biblioteki Uniwersytetu Princeton.

Plany dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego w Słowacji przedstawiono w tekście z 2002 roku. Omówiono zwłaszcza zadania Biblioteki Narodowej, mającej opracować program kompleksowej ochrony historycznych dokumentów i zbiorów bibliotecznych, obejmujący lokalizację obiektów, analizę ich stanu, konserwację, zachowanie, badania naukowe, jak również udostępnianie dokumentów i ich propagowanie poprzez wystawy i publikacje³⁴. Ministerstwo Kultury przygotowuje odrębny program ratowania oraz konserwacji materiałów zagrożonych zniszczeniem z powodu niskiej jakości papieru.

Zagadnienia związane z konserwacją fotografii w Archiwum Literatury i Sztuki Słowackiej Biblioteki Narodowej przedstawiono w artykule Jarmili Gráfovej³⁵. Autorka wskazuje na konieczność konserwacji tych zbiorów, ich odkwaszania i przeniesienia do klimatyzowanych pomieszczeń, gdyż przechowywane są w złej temperaturze i wilgotności.

Pojedyncze artykuły przedstawiają działania ośrodków zajmujących się konserwacją zbiorów bibliotecznych: Ośrodka Restauracji i Konserwacji Zbio-

³² Ch. Šenton: *Sbereč' dlja potomkov*. „Biblioteka” 2000, nr 5, s. 41—43.

³³ T. Stanley: *A conservation case study of persian miniatures*. „Restaurator” 2006, Vol. 27, nr 3, s. 162—177.

³⁴ J. Liptay: *Ochrana kultúrneho dedičstva Slovenskej Republiky, Deklarácia Národnej rady SR o ochrane kultúrneho dedičstva, opatrenia na realizáciu*. „Kniznica: revue pre knihovníctvo a Bibliografie Kniznii Kulture Informacne Systemy a Technologie Biografistiky Archiv a Muzeum Knihy Kniznej Grafiky a Literarnych Pamiatok” 2002, R. 3, č. 10, s. 433—441.

³⁵ J. Gráfova: *Fotografie ako archivne dokumenty a možnosti ich spracovania a ochrany*. *Archív literatúry a umenia Slovenskej narodnej knižnice v Martine*. „Kniznica: revue pre knihovníctvo a Bibliografie Kniznii Kulture Informacne Systemy a Technologie Biografistiky Archiv a Muzeum Knihy Kniznej Grafiky a Literarnych Pamiatok” 2002, R. 3, č. 2, s. 83—85.

rów przy Bibliotece Narodowej im. Cyryla i Metodego w Bułgarii³⁶ oraz Saratowskiego Ośrodka Konserwacji i Zachowania Dokumentów w Moskwie³⁷.

Tekst autorstwa Janosa A. Szirmai uzasadnia celowość zachowania dawnych oryginalnych opraw dokumentów³⁸. Jako przykład podaje zbiór karolińskich rękopisów z Reichenau, przechowywanych w Krajowej Bibliotece Badenii w Karlsruhe. W okresie przedwojennym 21 spośród 163 rękopisów posiadało oryginalne średniowieczne oprawy, które w latach 1967—1978 poddano restauracji. W rezultacie tylko dwa rękopisy pozostały w dawnych oprawach. Autor podkreśla, że nie tylko treść, ale również kształt materialny starych książek ma ogromne znaczenie dla kultury.

W 1995 roku ukazał się artykuł Ulli Usemann-Keller, w którym autorka podkreśla, że odkwaszanie i mikrofilmowanie posiadanych zbiorów są bardzo drogie, przekraczające możliwości bibliotek³⁹. Z tego względu najważniejsza staje się profilaktyka, w tym wydawanie książek na bezkwasowym papierze bezdrzewnym, odpornym na proces starzenia. W 1995 roku Niemiecki Instytut Biblioteczny opublikował wykaz producentów bezkwasowego papieru drzewnego.

W kolejnym artykule poruszono temat odkwaszania księgozbioru w bibliotekach kanadyjskich⁴⁰. Według badań około 25—35% księgozbiorów tychże placówek, czyli około 1 mln książek rocznie, przez najbliższych 20 lat będzie wymagało odkwaszenia. Głównym problemem bibliotek kanadyjskich są ograniczone możliwości przeprowadzania procesu odkwaszania w Kanadzie. Większość firm świadczących takie usługi znajduje się na terenie Stanów Zjednoczonych, co, biorąc pod uwagę opłaty pocztowe, znacznie podnosi koszty. Ponieważ w Kanadzie tylko Archiwum Narodowe dysponuje systemem odkwaszania, nie jest w stanie zaspokoić potrzeb bibliotek. Rozwiązaniem problemu może okazać się zbudowanie na terenie Kanady przez firmę komercyjną nowego zakładu bądź zakupienie prawa do stosowania wybranej metody i wybudowanie takiego zakładu wspólnym wysiłkiem bibliotek.

W artykule Blanki Sapákovéj przedstawiono wybrane kwestie związane z planami odkwaszania papieru w Czechach⁴¹. W ramach krajowej polityki

³⁶ A. Gergova: *Po problema za opazvane na bibliotečnite fondove*. „Biblioteka” 1996, R. 4, nr 4/5, s. 37—46.

³⁷ I.V. Lebedeva, L.P. Veselova: *Regional'nyj centr konservacii i mežvedomstvennoe vzaimodejstvie*. „Naucnye i Tehniceskie Biblioteki” 2001, nr 4, s. 23—29.

³⁸ J.A. Szirmai: *Zur Zerstörung alter Einbände — ein Appell*. „Biblos” 1992, Jg. 41, H. 2, s. 84—86.

³⁹ U. Usemann-Keller: *Vorbeugender Bestandsschutz bereits beim Erwerb von Printmedien*. „Bibliotheksdienst” 1995, Jg. 29, H. 6, s. 896—907.

⁴⁰ A. Pacey: *Canadian libraries and mass deacidification*. „Canadian Library Journal” 1992, Vol. 49, nr 2, s. 115—121.

⁴¹ B. Sapáková: *Ochrana národního movitého kulturního dědictví — odkyselování papíru*. „Čtenář” 2009, Vol. 61, nr 11, s. 397—399.

kulturalnej przewiduje się utworzenie Technicznego Ośrodka Bibliotecznego przy Regionalnej Bibliotece Moraw. Do jego zadań będzie należeć opracowanie technologii i strategii odkwaszania papieru na terenie Czech. Omówiono także wybrane technologie odkwaszania, m.in. Bookkeeper amerykańskiej firmy Preservation Technologies oraz metodę bluckeburską.

Dwa pozostałe teksty przedstawiają projekty konserwacji zbiorów w Bibliotece Narodowej Norwegii oraz Bibliotece Narodowej Białorusi. W artykule Elisabeth Eide omówiono podstawowe etapy projektu konserwacji biblioteki w Oslo⁴². Należą do nich: 1) przeniesienie nieoprawionych czasopism do nowych, odkwaszonych pudeł; 2) przetransportowanie na oddzielne regały, ponumerowanie i nowe ułożenie czasopism, przechowywanych do tej pory w różnych miejscach; 3) ponowne oprawienie w bezkwasowy papier lub włożenie do pudeł i kopert pozycji ze zbiorów specjalnych oraz materiałów, takich jak rękopisy, zdjęcia, mapy, plakaty, nuty itp.; 4) odkurzenie książek uzyskanych w ramach egzemplarza obowiązkowego przed 1960 rokiem i wymiana ich okładek lub pojemników, w których są trzymane, na nowe; 5) porównanie zawartości regałów ze spisami pozycji przy półkach i sporządzenie listy materiałów zaginionych, wymagających oprawy, naprawy lub wymiany. W drugim tekście przedstawiono szczegółowe dane dotyczące przebiegu procesu konserwacji w bibliotece w Mińsku, takie jak: ustalenie priorytetów, dezynfekcja i dezynsekcja, odkwaszanie papieru, konserwacja i restauracja poszczególnych stron⁴³.

Kolejny dział poświęcony jest tematyce **kradzieży** w placówkach bibliotecznych. W 24 tekstach autorzy przedstawiają obserwacje dotyczące motywów i przyczyn zjawiska kradzieży oraz niszczenia zbiorów w bibliotekach. Najwięcej, bo aż 15 artykułów omawia doświadczenia bibliotek amerykańskich (zob. tab. 2).

Wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród uczniów i studentów amerykańskich zaprezentowano w 4 artykułach⁴⁴. Respondentów pytano

⁴² E. Eide: "To clean the face, wash behind the ears and brush the teeth", the project to conserve the Norwegian written heritage 2001—2004 and its results. „Liber Quarterly: the Journal of the European Research Library” 2004, Vol. 14, nr 1—4, s. 82—97.

⁴³ Z.S. Kovalenko, T.V. Kuz'minič: *Restavraciâ i konservaciâ dokumentov v Nacional'noj biblioteke Belarusi, novyy etap razvitiâ*. „Vestnik Bibl. Ass. Evr.” 2009, nr 3, s. 46—49.

⁴⁴ M.S. Baine: *Causes and prevention of theft and mutilation in a high school library media center, a survey of students' attitudes and practices*. „School Library Media Quarterly” 1993, Vol. 21, nr 4, s. 221—226; A.M. Chavez: *Library crime and security in academic libraries in Texas*. „Library and Archival Security” 1993, Vol. 21, nr 1, s. 55—77; E.S. Lifer: *How safe are our libraries?* „Library Journal” 1994, Vol. 119, nr 13, s. 35—39; C. Constantinou: *Destruction of knowledge, a study of journal mutilation at a large university library*. „College and Research Libraries” 1995, Vol. 56, nr 6, s. 497—507.

Tabela 2

**Artykuły poświęcone zjawiskom
kradzieży zbiorów bibliotecznych
w poszczególnych krajach
zarejestrowane w bazie BABIN
w latach 1990—2010**

Kraj	Liczba artykułów
Stany Zjednoczone	15
Wielka Brytania	3
Rosja	2
Szwecja	1
Szkocja	1
Dania	1
Holandia	1
Razem	24

najczęściej o wypożyczanie książek bez wiedzy bibliotekarza, kradzieże, wrywanie stron, podkreślanie w książkach, celowe ukrywanie ich przed innymi. W 3 artykułach omówione zostały sylwetki i działalność „najefektywniejszych” złodziei bibliotecznych w Stanach Zjednoczonych, m.in. Stephena Carrie Blumberga oraz znanego dziennikarza i naukowca Merrilla Mounta⁴⁵.

Trzy teksty przedstawiają doświadczenia bibliotek amerykańskich w zakresie kradzieży i zapewnienia bezpieczeństwa tych placówek. W pierwszym autorzy opisują obserwacje na temat nieprawidłowości dotyczących zabezpieczenia księgozbioru w Bibliotece Kongresu i Archiwum Narodowym⁴⁶. W drugim omówiono podstawowe zagrożenia istniejące w Bibliotece Publicznej w Inglewood oraz sposoby ochrony zbiorów⁴⁷. Z kolei John M. Hamilton dokonuje przeglądu książek najchętniej przez czytelników kradzionych. Czołowe miejsce na tej czarnej liście zajmuje Biblia, a następnie wszelkie praktyczne testy i poradniki⁴⁸.

⁴⁵ M. Goldberg: *The neverending saga of library theft*. „Library and Archival Security” 1993, Vol. 12, nr 1, s. 87—100; C. Vitale: *The Blumberg case and its implications for library security at the central university libraries, Southern Methodist University*. „Library and Archival Security” 1993, Vol. 12, nr 1, s. 79—85; C. Brown-Syed: *Some observations on systematic book theft*. „Library and Archival Security” 1999, Vol. 15, nr 1, s. 83—90.

⁴⁶ R. Rude, R. Hauptman: *Theft, dissimulation and trespass, some observations on security*. „Library and Archival Security” 1993, Vol. 12, nr 1, s. 17—21.

⁴⁷ S. Kamm: *A rose is not necessarily a rose, issues in public library security*. „Library and Archival Security” 1995, Vol. 13, nr 1, s. 41—45.

⁴⁸ J.M. Hamilton: *Is there a klepto in the stacs?* „Library and Archival Security” 1993, Vol. 12, nr 1, s. 47—53.

Metodom i przewidywanym trendom w zakresie wykrywania kradzieży w bibliotekach poświęcono 3 teksty. Problem skuteczności systemów zabezpieczających przed kradzieżą omówiono w artykule Cathy Foster⁴⁹. Przeprowadzone badania szacowania strat w księgozbiornie wykazały, że zakup systemu zabezpieczającego przed kradzieżami jest opłacalny, gdyż koszty jego zakupu i utrzymania są mniejsze niż koszty odnawiania księgozbiornie. Według badań inwestycja ta zwróciłaby się już po roku użytkowania systemu. Kolejny tekst przedstawia najefektywniejszą metodę obrony przed złodziejami, a mianowicie instalację elektronicznego systemu wykrywania kradzieży⁵⁰. Autor podkreśla, że ze względów finansowych niewiele bibliotek decyduje się na to rozwiązanie, jednak rachunek ekonomiczny pokazuje, iż w dłuższym czasie instalacja takiego systemu jest opłacalna. Z kolei Judith Gelernter prezentuje różne formy przeciwdziałania kradzieży, jak obserwacja, nadzór nad dokumentacją, ostrzeżenia i zapobieganie. Można też wprowadzić elektromagnetyczne i radiowe systemy zabezpieczenia książek⁵¹. Autorka zaleca stosowanie tradycyjnych form zabezpieczeń, np. częste skontrolowanie, kontrolę dostępu do cennych i pożądanych zbiorów, niewnoszenie dużych toreb, digitalizację unikalnych pozycji, zwrócenie uwagi na półki z nowościami. Najlepsze wyniki daje łączenie różnych form zapobiegania kradzieży: regulaminów, urządzeń mechanicznych, nadzoru. Wybór środków powinien być skalkulowany ekonomicznie, z uwzględnieniem ryzyka i wartości kolekcji.

Dwa ostatnie teksty podejmujące tematykę kradzieży w bibliotekach amerykańskich przedstawiają stosunek prawa federalnego do przestępstw przeciwko dziedzictwu kulturowemu. W artykule Lynne Chaffinch podkreślono, że 18% wszystkich kradzieży dzieł artystycznych dokonywanych jest w bibliotekach i muzeach⁵². Fakt ten przyczynił się do opracowania w 1992 roku przez Federalne Biuro Śledcze (FBI) Programu Walki z Kradzieżą Dzieł Sztuki. Zaprezentowano cele programu, w tym ustalenie kwestii prawnych, organizacyjnych, wymaganych zabezpieczeń i procedur. W drugim tekście omówiono zmiany w prawie federalnym, których efektem było uwzględnienie w 2002 roku kradzieży dziedzictwa kulturowego w wytycznych federalnego wymiaru sprawiedliwości, ujednolicających sposób karania sprawców tego

⁴⁹ C. Foster: *Determining losses in academic libraries and the benefits of theft detection systems*. „Journal of Librarianship and Information Science” 1996, Vol. 28, nr 2, s. 93—104.

⁵⁰ M.J. Stack: *Library theft detection systems, future trends and present strategies*. „Library and Archival Security” 1998, Vol. 14, nr 2, s. 25—37.

⁵¹ J. Gelernter: *Loss prevention strategies for the 21st century library, why theft prevention should be high priority*. „Information outlook: the monthly magazine of the Special Libraries Association” 2005, Vol. 9, nr 12, s. 12—22.

⁵² L. Chaffinch: *The Federal Bureau of Investigation's: Art Theft Program*. „Journal of Library Administrator” 2003, Vol. 38, nr 1/2, s. 95—100.

rodzaju przestępstw⁵³. Wyodrębnienie kradzieży dóbr kultury jako osobnej kategorii pozwala na orzekanie wobec sprawców surowszych wyroków niż w przypadku zwykłych kradzieży.

Bibliotekom w Wielkiej Brytanii poświęcono 3 artykuły. David Ewing omówił przestępstwa najczęściej popełniane w bibliotekach⁵⁴. Jak wynika z badań, systematycznie dochodzi do kradzieży książek lub nie są one zwracane, a straty z tego tytułu sięgają 150 mln funtów rocznie. Średnio biblioteki tracą w ten sposób 1—10% księgozbioru rocznie, przy czym największe straty ponoszą biblioteki publiczne. Kolejny tekst przynosi omówienie technik zabezpieczenia książek i czasopism przed wandalami i złodziejami⁵⁵. Przedstawiono najpopularniejszy system zabezpieczający — EAS. Jest to system elektronicznej inwigilacji wykorzystujący technologię etykiet reagujących na czujniki pola elektrycznego lub elektronicznego. Z kolei na łamach czasopisma „Journal of Librarianship and Information Science” przedstawiono wyniki sondażu przeprowadzonego wśród studentów Uniwersytetu w Nottingham⁵⁶. Do nielegalnego wypożyczania z zamiarem zwrotu przyznało się 6% badanych, do kradzieży — 4%, 16% respondentów wiedziało o kradzieżach dokonanych przez kolegów. Zdecydowana większość studentów (78%) sądzi, że najlepszą strategią biblioteki zapobiegającą kradzieży książek jest nabywanie wielu egzemplarzy zalecanych lektur (74%) lub powielenie potrzebnych artykułów (71%).

W 2 artykułach zaprezentowano przyczyny i sposoby zapobiegania kradzieżom w bibliotekach rosyjskich. W tekście Antona V. Lichomanova na przykładzie Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Petersburgu omówiono główne źródła strat, jak kradzieże, akty wandalizmu, awarie, pożary, pleśń i robactwo⁵⁷. Drugi z kolei prezentuje systemy zabezpieczeń stosowane w bibliotekach: elektromagnetyczne, radiowe, zamontowane lustra⁵⁸.

W 2002 roku na łamach czasopisma „Liber Quarterly: the Journal of the European Research Library” ukazało się kilka artykułów przedstawiających doświadczenia bibliotek i ich sposoby zapobiegania kradzieżom. Omówiono

⁵³ T. McDade: *Throwing the book, the recent evolution of federal punishment for „cultural heritage” crimes*. „Library and Archival Security” 2008, Vol. 21, nr 1, s. 3—12.

⁵⁴ D. Ewing: *Library security in the UK, are our libraries of today used or abused?* „Library Management” 1994, Vol. 15, nr 2, s. 18—26.

⁵⁵ J. Beishon: *Protect and survive*. „European Bookseller: Europe’s Book Trade Magazine” 1995, nr 12, s. 5—7.

⁵⁶ M. Gregson, A. Hocking: *Theft and damage in an academic library: the student experience*. „Journal of Librarianship and Information Science” 1995, Vol. 27, nr 4, s. 190—197.

⁵⁷ A.V. Lichomanov: *Utraty v fondach RNB, osnovnye principy i problemy predotvraščeniija*. „Bibliotecnaja Skola: zurnal S.-Peterburgskogo Bibliotecnogo Obscestva” 1999, nr 4, s. 15—18.

⁵⁸ P.V. Novosölov: *Sovremennaja biblioteka, identifikacija i zaščita knig*. „Naucnye i Tehniceskie Biblioteki” 2005, nr 1, s. 82—87.

metody przeciwdziałania stosowane w Bibliotece Królewskiej w Sztokholmie⁵⁹, Bibliotece Królewskiej w Kopenhadze⁶⁰, Bibliotece Królewskiej Holandii⁶¹ oraz Bibliotece Narodowej Szkocji⁶².

Czwarta grupa zagadnień związanych z ochroną zbiorów dotyczy problematyki **katastrof** w bibliotekach. Temu zagadnieniu poświęcono 15 artykułów. Pierwszy, z 1992 roku, omawia warunki dobrego przygotowania biblioteki do przeciwdziałania klęskom i ratowania zbiorów, takie jak: zaplanowanie działań podczas klęski, zabezpieczenie funduszy, systematyczne szkolenie, codzienna kontrola pomieszczeń i otoczenia, ubezpieczenie biblioteki⁶³. Przedstawiono też niektóre techniki prewencyjne, np. gazowanie zabezpieczające książki przed atakiem biologicznym, osuszanie książek oraz klimatyzację. Na łamach czasopisma „Library Management” zaprezentowano wyniki realizowanego projektu finansowanego przez Dział Badań i Rozwoju Biblioteki Brytyjskiej⁶⁴. W jego ramach poddano analizie 62 plany postępowania mającego chronić biblioteki przed katastrofą i zapobiegać jej skutkom. Wyróżniono też i omówiono cztery etapy procesu postępowania na wypadek katastrofy: prewencję, przygotowanie, reagowanie oraz powrót do stanu wyjściowego. W kolejnym artykule zaprezentowano najciekawsze referaty międzynarodowej konferencji poświęconej tematyce katastrof w bibliotekach⁶⁵. Wśród prelegentów byli także reprezentanci Polski, którzy podjęli temat sytuacji bibliotek po powodzi w 1997 roku w naszym kraju.

W artykule Briana M. Owensa wymieniono największe straty bibliotek w dziejach ludzkości⁶⁶. Autor podkreśla potrzebę przygotowania wszystkich bibliotek na okoliczność klęsk żywiołowych i rozruchów społecznych. W 4 następnych artykułach przedstawiono doświadczenia bibliotek amerykańskich w zakresie zapewnienia im bezpieczeństwa. W 2005 roku w Sta-

⁵⁹ T. Lidman: *“Thieves in our cultural heritage”, crime and crime prevention measures in the Royal Library, Stockholm 2000—2002*. „Liber Quarterly: the Journal of the European Research Library” 2002, Vol. 12, nr 4, s. 309—315.

⁶⁰ E.K. Nielsen: *Library security management, the responsibility of the chief executive*. „Liber Quarterly: the Journal of the European Research Library” 2002, Vol. 12, nr 4, s. 296—302.

⁶¹ E. van Heslinga van Eijck: *“Catch as catch can”*. „Liber Quarterly: the Journal of the European Research Library” 2002, Vol. 12, nr 4, s. 316—319.

⁶² A. Matheson: *“Golfiana”, a theft from National Library of Scot.* „Liber Quarterly: the Journal of the European Research Library” 2002, Vol. 12, nr 4, s. 303—308.

⁶³ R.D. Smith: *Disaster recovery: problems and procedures*. „IFLA Journal” 1992, Vol. 18, nr 1, s. 13—24.

⁶⁴ P. Eden, G. Matthews: *Disaster management in libraries*. „Library Management” 1996, Vol. 17, nr 3, s. 5—12.

⁶⁵ V.S. Lazarev: *Informacionnaja podderżka vo vremja katastrof, postkatastrofnych situacij i vojn*. „Naucnye i Tehniceskie Biblioteki” 1999, nr 5, s. 50—55.

⁶⁶ B.M. Owens: *The safeguarding of memory, the divine function of the librarian and archivist*. „Library and Archival Security” 2003, Vol. 18, nr 1, s. 9—35.

nach Zjednoczonych przeprowadzono pierwszy ogólnokrajowy sondaż mający ocenić stan przygotowań amerykańskich instytucji kulturalnych do ochrony swoich zbiorów na wypadek klęsk żywiołowych. Okazało się, że ponad 80% badanych placówek nie ma planu reagowania w sytuacjach nadzwyczajnych. W artykule Randy'ego Silvermana przedstawiono przykłady reagowania i likwidacji strat spowodowanych przez powódzie w dwóch bibliotekach: Uniwersytetu Houston (2001) i Uniwersytetu Stanowego Kolorado (1997), oraz metody ratowania ich zalanych zbiorów i koszty konserwacji⁶⁷. Drugi z artykułów omawia inicjatywę powołania w Bibliotece Uniwersytetu Zachodniego Kentucky patroli studenckich kontrolujących stan bezpieczeństwa ludzi i budynku⁶⁸. Działania związane z usuwaniem skutków powodzi, jaka dotknęła Bibliotekę Uniwersytetu Stanowego Kolorado, przedstawiono w kolejnym artykule⁶⁹. Akcja ratunkowa przebiegła sprawnie dzięki temu, że biblioteka posiadała gotowy i stale uaktualniany plan działania na wypadek katastrofy oraz wyznaczono grupę ratowniczą, w której każdy członek znał swoje zadania i sposoby ich realizacji, a personel biblioteki odbył odpowiednie szkolenia. Omówiono również inicjatywę Biblioteki i Centrum Informacji Instytutu Gemologicznego Ameryki, która opracowała plan uwzględniający procedury postępowania w przypadku 50 rodzajów katastrof, w tym mało prawdopodobnych lub prawie niemożliwych, jak epidemia śmiertelnej choroby, atak biologiczny i chemiczny, kryzys technologiczny, wybuch wulkanu itp. W tekście autorstwa Jamiego Ellisa przedstawiono akcję ratowniczą podjętą przez zespół biblioteki publicznej w Biloxi na skutek huraganu Katrina⁷⁰. Celem było ratowanie kolekcji dokumentów z zakresu historii regionu i genealogii. Dwa artykuły przedstawiają straty bibliotek czeskich w wyniku powodzi, jakie miały miejsce w 1997⁷¹ i 2002 roku⁷². Omówiono skutki tych katastrof dla bibliotek oraz etapy ratowania zbiorów. Tematem kolejnego tekstu są prace nad zabezpieczeniem ksiązek ocalałych z pożaru, jaki miał miejsce w Bibliotece Rosyjskiej Akademii Nauk w 1988 roku⁷³.

⁶⁷ R. Silverman: *Toward a National Disaster Response Protocol*. „Libr. Cult. Rec.” 2006, Vol. 41, nr 4, s. 497—511.

⁶⁸ L.A. Morrisett: *Student patrollers: an effective method for security in a university library*. „Library and Archival Security” 1994, Vol. 12, nr 2, s. 73—81.

⁶⁹ D.B. Lunde: *When disaster strikes, a case study: Colorado State University Libraries, July 28, 1997*. „The Serials Librarian” 1999, Vol. 36, nr 3/4, s. 363—382.

⁷⁰ J. Ellis: *Lessons learned, the recovery of a research collection after Hurricane Katrina*. „Collection Building” 2007, Vol. 26, nr 4, s. 108—111.

⁷¹ F. Urbenská: *Knihy ve vlnách, stručná zpráva o důsledcích povodně v knihovnách na území České republiky*. „Čtenář” 1998, R. 50, č. 9, s. 257—262.

⁷² Š. Pánková, J. Muchová, K. Cempírková: *Co voda vzala a dala, anketa s knihovníky ze zaplavených knih*. „Čtenář” 2002, Vol. 54, č. 11, s. 316—321.

⁷³ V.P. Leonov, I.M. Beljaeva, N.G. Medvedeva: *Preventivnaja konservacija v Biblioteke Rossijskoj Akademii Nauk*. „Naucnye i Tehniceskie Biblioteki” 2001, nr 4, s. 36—42.

Omówiono też plan postępowania w przypadku katastrofy, opracowany na potrzeby Szwajcarskiej Biblioteki Narodowej⁷⁴. W bibliotece powołano specjalną grupę wdrożeniową, zrzeszającą osoby ze służb magazynowania i konserwacji, których zadaniem będzie organizowanie akcji ratowania zbiorów. Podobną tematykę podejmuje artykuł Anity Vriend, w którym omówiono wzorcowy plan postępowania w sytuacji klęski żywiołowej dla bibliotek sztuki, opracowany na zlecenie Holenderskiego Stowarzyszenia Bibliotek Sztuki⁷⁵. W artykule Marie-Thérèse Varlamoff przedstawiona została również inicjatywa założenia ruchu Błękitnej Tarczy, stanowiącego odpowiednik Czerwonego Krzyża w świecie kultury⁷⁶. Celem ruchu jest kontrola wykonania postanowień konwencji haskiej dotyczącej ochrony dóbr kultury w sytuacji wojen i katastrof żywiołowych.

Osobna grupa tekstów zarejestrowanych w bazie BABIN poświęcona jest **czynnikom niszczącym zbiory biblioteczne**. Groźne dla bibliotek są m.in. owady oraz mikroorganizmy. W 1992 roku ukazał się artykuł Carolli Stranger i Leanne Brandis na ten temat⁷⁷. Przedstawiono w nim doświadczenia i aktualną politykę Biblioteki Narodowej Australii. Placówka rezygnuje z chemicznych metod zwalczania owadów, zastępując je metodami alternatywnymi, jak kontrolowanie temperatury i poziomu wilgotności, stosowanie substancji powodujących zanik ochronnego wosku owadów, co prowadzi do odwodnienia i śmierci, kontrolowanie poziomu tlenu w powietrzu, stosowanie lepjących pułapek oraz działania prewencyjne, zwłaszcza regularne sprzątanie i odkurzanie.

Walce z mikroorganizmami poświęcono kolejnych 7 tekstów. Pierwszy omawia szkody, jakie w bibliotece mogą wyrządzić bakterie, grzyby, mole książkowe, insekty, wilgoć, wirusy oraz śluz⁷⁸. Wskazano fizyczne, mechaniczne i chemiczne metody ochrony ludzi i zbiorów, m.in. systematyczną kontrolę zbiorów i pomieszczeń, kupowanie sprzętów, mebli, pudeł i skrzyń katalogowych z materiałów bardziej odpornych na ataki mikroorganizmów. Krótko omówiono także główne środki owado- i bakteriobójcze. W tekście Ivana Galamboša podkreślono problem niewystarczającego przygotowania

⁷⁴ S. Herion, Ch. Karli: *Ein Plan für das Vorgehen im Katastrophenfall bei Bibliotheken, Rettungsmaßnahmen und Ausbildung des Personals der Schweizerischen Landesbibliothek*. „Bibliothek Information Technologie Online” 2001, Vol. 4, nr 1, s. 43—48.

⁷⁵ A. Vriend: *Creating guidelines for disaster planning*. „Art. Libr. J.” 2002, Vol. 27, nr 1, s. 27—30.

⁷⁶ M.T. Varlamoff: *De l'utilité des plans d'urgence*. „Alexandria” 2004, Vol. 16, nr 3, s. 143—151; R. Shimmon: *The International Committee of the Blue Shield 1998—2004, an overview*. „Alexandria” 2004, Vol. 16, nr 3, s. 133—141.

⁷⁷ C. Stranger, L. Brandis: *Insect pests and their eradication*. „The Australian Library Journal” 1992, Vol. 41, nr 3, s. 180—183.

⁷⁸ S.E. Ezennia: *The struggle to prevent microorganisms from devouring library resources in Nigeria*. „Library and Archival Security” 1993, Vol. 12, nr 1, s. 24—33.

społeczeństwa do ochrony przed mikroorganizmami swojego dziedzictwa przechowywanego w bibliotekach i archiwach⁷⁹. Autor zauważa, że nie chodzi tylko o konserwację zakażonych dokumentów, ale również o działania profilaktyczne i zabezpieczenie zdrowych zbiorów przed zniszczeniem. Ochroną należy objąć również samych konserwatorów i restauratorów oraz dbać o procedury i warunki, w jakich wykonują swoją pracę.

Następny tekst poświęcony jest grzybom i bakteriom jako najbardziej niebezpiecznym mikroorganizmom zagrażającym dokumentom bibliotecznym i archiwalnym⁸⁰. Pierwsze z nich uszkadzają papier, skórę, materiały tekstylne, nowoczesne kleje, drugie zaś niszczą celulozę. Autor jako jeden ze sposobów zwalczania szkodliwych mikroorganizmów zaleca dezynfekcję. Poszczególne grupy chemicznych środków dezynfekcyjnych wywierają negatywny wpływ na mikroorganizmy i są stosowane w różnym zakresie. Pod tym kątem omówiono wybrane alkohole, fenole, utleniacze, sole amoniaku, organiczne związki cyny oraz inne odczynniki, jak tlenek etylenu i formaldehyd.

W kolejnym artykule również podkreśla się, że mikroorganizmy, zwłaszcza pleśnie, powodują wyjątkowo duże uszkodzenia zbiorów⁸¹. Analiza próbek pobranych w słowackich bibliotekach i archiwach w 2004 roku wykazała obecność 28 rodzajów grzybów, zaś badania zarażonych rękopisów i starych druków w Bibliotece Narodowej Republiki Czeskiej w Pradze — ponad 80 różnych rodzajów mikroorganizmów. Pojawieniu się i szerzeniu się mikroorganizmów sprzyja brak higieny i niewłaściwe parametry środowiska, w którym przechowywane są dokumenty.

Tematyka walki z pleśniami przedstawiona jest również w następnych pracach. W jednej z nich omówiono przypadek zakażenia pleśniami całości zbiorów w paryskiej Bibliotece Arsenau. Artykuł Sabine Coron i Martine Lefèvre prezentuje grafik działań, jak liczba godzin, zastosowane środki chemiczne i koszty dezynfekcji zbiorów⁸². Doświadczenia związane z zachowaniem zbiorów zarażonych pleśnią w bibliotece Ellis Uniwersytetu Stanowego w Arkanas są tematem kolejnego artykułu⁸³. Przyczyną inwazji pleśni okazała

⁷⁹ I. Galamboš: *Mikroorganizmy v praxi reštaurátora*. „Kniznica: revue pre knihovnictvo a Bibliografie Kniznii Kulture Informacne Systemy a Technologie Biografistiku Archiv a Muzeum Knihy Kniznej Grafiky a Literarnych Pamiatok” 2005, R. 6, č. 3, s. 31—33.

⁸⁰ A. Maková, I. Kuka: *Dezinfekcia ako jeden zo spôsobov ochrany historických dokumentov*. „Kniznice a Informacie” 1997, R. 29, č. 4, s. 164—170.

⁸¹ A. Maková: *Poškodenie archívnych a knižničných dokumentov vplyvom mikroorganizmov*. „Kniznica: revue pre knihovnictvo a Bibliografie Kniznii Kulture Informacne Systemy a Technologie Biografistiku Archiv a Muzeum Knihy Kniznej Grafiky a Literarnych Pamiatok” 2005, R. 6, č. 3, s. 4—10.

⁸² S. Coron, M. Lefèvre: *Lutte contre les moisissures, L'expérience de la bibliothèque de l' Arsenal*. „Bulletin des Bibliothèques de France” 1993, t. 38, nr 4, s. 45—52.

⁸³ M. Moore: *Attack of the killer mold spores*. „American Libraries” 2000, Vol. 30, nr 3, s. 46—49.

się wadliwa klimatyzacja oraz przeciek wody w pomieszczeniu z urządzeniami kontrolującymi temperaturę powietrza. Na podstawie wydarzeń, jakie miały miejsce w bibliotece college'u w Colchester w stanie Vermont, autorka kolejnego artykułu, Joanne A. Schneider, omawia przyczyny ataku pleśni, zagrożenia tym spowodowane i plan działań w sytuacji takiej klęski⁸⁴. Wskazuje też na potrzebę zatrudnienia mykologów, którzy oceniają, czy i w jakim stopniu pleśnie, które zaatakowały zbiory, są toksyczne i żywe. Ponadto określiła poziom ich koncentracji i zasięg oddziaływania oraz zaproponują odpowiednie środki chemiczne.

Tematykę pomiarów szkód spowodowanych różnymi czynnikami w zbiorach bibliotecznych zaprezentowano w 2 artykułach. Pierwszy przedstawia wyniki badań zrealizowanych w Rosyjskiej Bibliotece Narodowej, które miały ustalić wpływ wieku na stan papieru czasopism wydawanych od połowy XVII wieku do chwili obecnej⁸⁵. Zadowolający stan czasopism odnotowano w przypadku bezdrzewnego papieru z lat 1750—1800 i 1801—1850. Dokumenty na tym papierze starzeją się jednak w różny sposób: mocny papier zachowuje odporność na rozdarcie na tym samym poziomie, a słabszy z czasem staje się jeszcze bardziej słaby. Po roku 1851 z powodu braku surowca papier ze szmat zastępowany był papierem z masy celulozowej z dodatkiem ścieru drzewnego. Jest on ścisły, ale bardziej kruchy, wzrasta też jego kwasowość. Po roku 1920 papier wytwarzano przemysłowo ze ścieru drzewnego z dodatkami, co znacznie pogorszyło jego jakość i odporność na procesy starzenia. W celu prognozowania długowieczności papieru jego próbki umieszczono w zakupionej przez bibliotekę specjalnej maszynie produkcji japońskiej firmy TABAI. Papier był w niej poddawany wpływowi różnych czynników, m.in. przetrzymywany przez 16 dni w temperaturze 80°C i przy wilgotności 65%, co odpowiada 30 latom przechowywania w warunkach naturalnych.

W kolejnym artykule, autorstwa Helmuta Bansa, omówiona została metoda oceny stanu zachowania zbiorów bibliotecznych, w opracowaniu której wykorzystano doświadczenia zebrane podczas rejestracji szkód w Bawarskiej Bibliotece Państwowej⁸⁶. Metoda ta zakłada dokonywanie pomiaru poziomu zniszczeń na odpowiednio dobranej próbce reprezentatywnego zbioru, z wykorzystaniem możliwości arkusza kalkulacyjnego.

⁸⁴ J.A. Schneider: *Mold, recovery from a potential collection disaster and environmental hazard*. „Journal of Interlibrary Loan Document Delivery and Information Supply” 2004, Vol. 14, nr 4, s. 49—63.

⁸⁵ L.V. Małyševa: *K voprosu o fizičeskom sostojanii bumagi dokumentov v Rossijskoj Nacional'noj Biblioteke*. „Teorija i Praktika Sochranenija Pamjatnikov Kul'tury” 2000, vyp. 20, s. 114—119.

⁸⁶ H. Bansa: *Beschreibung des materiellen Zustandes von Bibliotheksgut, einige Bemerkungen zu einer vielgeübten Praxis*. „Bibl. Forsch. Prax.” 2005, Jg. 29, H. 2, s. 160—170.

Do ostatniej grupy tematycznej zaliczono 8 tekstów przedstawiających różne sposoby **konwersji dokumentów** stosowane w bibliotekach. Temat konwersji wycofywanych z obiegu pozycji podjęto w artykule Paula R. Greena⁸⁷. Omówiono kolejność działań i przesłanki podejmowania decyzji w tym względzie, stosowane w bibliotece Uniwersytetu Cornella. W kolejnym tekście zaprezentowano program EWG w dziedzinie bibliotekarstwa, zakładający utworzenie Europejskiego Rejestru Mikroform⁸⁸. Podkreślono, że wspólne gromadzenie i udostępnianie danych o istniejących mikroformach dokumentów pomoże w koordynacji polityki zachowania i konserwacji zbiorów w poszczególnych krajach.

Następny tekst przedstawia program pomocy realizowany przez Niemiecką Wspólnotę Badawczą w zakresie mikrofilmowania zagrożonych zbiorów bibliotecznych⁸⁹. Program ten realizowany jest równolegle z programami masowego odkwaszania szczególnie cennych zbiorów. Omówiono główne kryteria doboru dokumentów przeznaczonych do mikrofilmowania, jak poziom zakwaszenia papieru oraz przewidywana przydatność i częstotliwość wykorzystania.

Program konwersji realizowany przez Bibliotekę Uniwersytetu Waseda w Tokio jest tematem artykułu Nobuo Yamamoto opublikowanego na łamach czasopisma „Restaurator”⁹⁰. Założeniem programu jest konwersja na mikroformy wszystkich zachowanych na świecie publikacji z okresu Meiji (1868—1912). Omówiono postępy prac i plany na najbliższą przyszłość.

Temat kolejnej pracy poświęcony jest kryteriom doboru pozycji do mikrofilmowania. Autor zaleca, aby istotnym kryterium był stopień wykorzystania poszczególnych materiałów⁹¹. Pozwoli to na stworzenie w miarę reprezentatywnego zbioru narodowego przeznaczonego do trwałego zachowania. W 1997 roku omówiono doświadczenia Uniwersyteckiej i Krajowej Biblioteki Saksonii-Anhalt w Halle w zakresie skanowania czasopism⁹². Podkreślono, że

⁸⁷ P.R. Green: *A schedule for the cost-evaluation of the brittle book programme at Cornell University*. „ASLIB Proceedings” 1990, Vol. 42, nr 11/12, s. 277—286.

⁸⁸ J. Feather, G. Vitiello: *The European Register of Microform Masters, a new bibliographical tool*. „Journal of Librarianship and Information Science” 1991, Vol. 23, nr 4, s. 177—182.

⁸⁹ R. Altenhöner: *Neues Förderungsprogramm der Deutschen Forschungsgemeinschaft zur Mikroverfilmung gefährdeter Bibliotheksbestände*. „Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliografie” 1993, Jg. 40, H. 3, s. 255—259.

⁹⁰ N. Yamamoto: *On the Meiji Imprints Microform Project (JMSTC) of Waseda University Library, Japan*. „Restaurator” 1992, Vol. 13, nr 4, s. 187—192.

⁹¹ P. De Stefano: *Use-based selection for preservation microfilming*. „College and Research Libraries” 1995, Vol. 56, nr 5, s. 409—418.

⁹² J. Dietze, G. Lutze: *Konservieren durch Scannen, die Praxis an der Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt in Halle/Salle*. „Bibliotheksdienst” 1997, Jg. 31, H. 3, s. 411—412.

znaczne zbiory gazet z XIX i XX wieku są zagrożone, a wcześniejsze mikrofilmowanie i laminowanie nie było dobrym rozwiązaniem. W następnym tekście zaprezentowano projekt PRESTO Unii Europejskiej, mający na celu zachowanie archiwów multimedialnych⁹³. Realizatorzy projektu udowadniają, że można połączyć konwersję metadanych z programem zachowania i konserwacji dokumentów audiowizualnych. W ostatnim artykule zaprezentowano nowości techniczne sprzyjające zabezpieczeniu bibliotecznych zbiorów i katalogów⁹⁴. Omówiono główne pola zastosowania urządzeń technicznych, jak konwersja retrospektywna katalogów, archiwizacja dokumentów elektronicznych, system obrazowania udostępniany online, mikrografia.

Dokonując wyboru artykułów, posłużono się papierową wersją bazy. Przejrzano wszystkie działy, a interesujące autorkę teksty odnaleziono w następujących: Bibliotekarstwo (organizacja i zarządzanie; technika i metodyka ogólnie), Bibliotekarstwo (w poszczególnych krajach), Konserwacja zbiorów, Udostępnianie zbiorów, Korzystanie z bibliotek, Zagadnienia wydawnicze, Szkolenie zawodowe, Zbiory specjalne. Zamieszczone w bazie analizy dokumentacyjne pochodzą z 46 czasopism, spośród których najczęściej publikowano w następujących: „Library and Archival Security” (13 tekstów), „Bulletin des Bibliothèques de France” (6), „Kniźnica” (5), „IFLA Journal” (5), „Liber Quarterly: the Journal of the European Research Library” (5).

Abstrakty artykułów pozwalają zapoznać się z wybranymi projektami i programami realizowanymi na świecie oraz doświadczeniami bibliotek w zakresie ochrony zbiorów. Przeprowadzona analiza pokazała, że w pracach z tego zakresu dominuje tematyka metod konserwacji dokumentów bibliotecznych oraz problem kradzieży w placówkach bibliotecznych. Autorzy najczęściej omawiają powyższe zagadnienia, powołując się na doświadczenia praktyczne poszczególnych bibliotek. Często podkreśla się fakt, że nowoczesne metody konserwacji i zabezpieczenia zbiorów przewyższają możliwości finansowe bibliotek, jednak warto wprowadzać tego typu rozwiązania i zaakceptować dłuższy czas zwrotu takich inwestycji.

⁹³ R. Wright: *PRESTO — multimedia archive preservation*. „Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliografie” 2002, Jg. 49, H. 2, s. 69—73.

⁹⁴ G.G. Laptev: *Novoe v obespečenii sochrannosti bibliotečnych fondov i katalogov*. „Biblioteka” 2005, nr 1, s. 29—32.

Beata Żołędowska-Król

DAS THEMA DES SCHUTZES VON BIBLIOTHEKSAMMLUNGEN
IM WELTWEITEN ZEITSCHRIFTENWESEN ANHAND
DER BABIN-BASIS FÜR DEN ZEITRAUM 1990—2010

Zusammenfassung

Der Artikel ist eine Übersicht über die Fachliteratur, die sich auf die mit dem Schutz von Bibliotheksammlungen verbundenen theoretischen und praktischen Fragen bezieht. Die Verfasserin bespricht die in der *Analytischen Bibliografie der Bibliothekswissenschaft und Wissenschaftlicher Information. Ausländisches Schrifttum* (BABIN) in dem Zeitraum 1990—2010 publizierten Artikel. Die vom Schutz der Büchersammlungen handelnden Texte wurden in einige Themenbereiche geteilt: theoretische Arbeiten, Erhaltungsmaßnahmen von Büchern, Diebstähle in Bibliotheken, Katastrophen in Bibliotheken und Behebung von Katastrophenfolgen, die das Bibliothekmaterial zerstörenden Faktoren und Programme der Konversion von Büchersammlungen. Die Analyse der genannten Texte lässt sich mit einigen in der Welt realisierten Projekten und Programmen vom Dokumentenschutz vertraut machen.

Schlüsselwörter: Schutz von Bibliotheksammlungen, Erhaltungsmaßnahmen von Dokumenten, Konversion der Sammlungen, Katastrophen in Bibliotheken.

Beata Żołędowska-Król

THE SUBJECT OF PROTECTION OF LIBRARY COLLECTIONS
IN WORLD PERIODICALS BASED ON THE BABIN DATABASE
FROM THE YEARS 1990—2010

Summary

The work constitutes an overview of the source literature concerning theoretical and practical issues related to the protection of library collections. The said overview consists in discussing the articles included into *Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Piśmiennictwo zagraniczne* [i.e. Analytical Bibliography of Library and Information Science. Foreign Literature] (BABIN) for the years 1990—2010. The texts pertaining to the protection of collections were separated into several issues: theoretical works, methods of preserving library collections, library theft, disasters at libraries and handling their aftermaths, factors having detrimental impact on library collections' materials as well as programmes aimed at conversion of library collections. By analysing the above-mentioned issues, we gain a necessary perspective not only regarding the schemes and projects implemented around the world, but also on experience of various libraries within the scope of the preservation and protection of documents.

Key words: protection of library collections, methods of preserving documents, conversion of collections, disasters at libraries.

Беата Жолендовская-Круль

ТЕМА ЗАЩИТЫ БИБЛИОТЕЧНЫХ ФОНДОВ
В МИРОВОЙ ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ
НА ОСНОВЕ БАЗЫ BAVIN В 1990—2010 ГГ.

Содержание

В настоящей работе представлен обзор предметной литературы, касающейся теоретических и практических вопросов, связанных с защитой библиотечных фондов. С этой целью были проанализированы статьи, представленные на страницах «Аналитической библиографии библиотековедения и научной информации. Зарубежные издания» (BAVIN) в 1990—2010 гг. Тексты, касающиеся темы защиты фондов, автор разделил на несколько блоков: теоретические работы, методы консервации библиотечных фондов, кражи в библиотеках, катастрофы в библиотеках и ликвидация последствий катастроф, факторы, влияющие на порчу материалов в библиотечных собраниях, а также программы конверсии фондов. Их анализ позволяет нам познакомиться с избранными проектами и программами, реализуемыми в мире, а также с опытом по защите библиотечных единиц хранения.

Ключевые слова: защита библиотечных фондов, методы консервации документов, конверсия фондов, катастрофы в библиотеках.